

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 6, 2013 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 631.145:331.101.262:330.332

*К. Ю. Соколюк,
аспірантка кафедри економіки, Уманський національний університет садівництва, м. Умань*

ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ – СПЕЦИФІЧНИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РЕСУРС АПК

*К. Y. Sokolyuk,
Postgraduate Department of Economics, Uman' National University of Horticulture, Uman*

HUMAN CAPITAL - SPECIFIC RESOURCE INVESTMENT APC

Дана стаття присвячена дослідженню інвестування людського капіталу в цілому та окремих етапів його формування. Обгрунтовано сутність людського капіталу як специфічного інвестиційного ресурсу АПК, який має двоїстий характер по відношенню до процесу інвестування та характеризується специфічними властивостями. Особлива увага у статті приділяється виділенню основних етапів формування людського капіталу та його інвестиційного забезпечення.

This article focuses on the study of human capital investment in general and certain stages of its formation. The essence of human capital as a APC specific investment resources, which has a dual character according to the investment process and is characterized by specific properties is grounded. The article particular attention is paid to highlighting of the main stages of human capital and its investment security formation.

Ключові слова: людський капітал, інвестиційні ресурси, інвестиційне забезпечення, аграрно-промисловий комплекс, ринок інвестиційних ресурсів, інвестори, споживчі витрати, національний продукт, самоінвестування.

Keywords: human capital, investment funds, investment security, agro-industrial complex, the market for investment resources, investors, consumer spending, the national product, self-investment.

Постановка проблеми. Організація та управління підприємницькою діяльністю у будь-якій сфері економіки, так і в аграрному секторі зокрема, неможливо без врахування людського фактора – використання людського капіталу у всіх можливих його проявах (інтелектуальні та творчі здібності, професійні навички, кваліфікація, навик управління діяльністю та ін.). В умовах невизначеності і непередбачуваності розвитку, та впливу зовнішнього середовища на діяльність суб'єкта господарювання, актуальним є питання вивчення розвитку людського капіталу в аграрній сфері, як окремого фактору виробництва в умовах формування та функціонування ринку інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання формування людського капіталу та його ефективного розвитку і відтворенню присвятили свої праці такі вітчизняні науковці як: О.А. Грішнова, Т.В. Давидюк, Г.В. Дугінець, О.В. Захарова, М.О. Змієнко, М.Ю. Коденська, Н.В. Кравченко, О.С. Крамарева, М.Л. Осецький, О.П. Подра, А.М. Стельмашук, С.В. Федоренко, М.І. Хромов, Р.В. Яковенко та ін..

Невирішені частини проблеми. У своїх дослідженнях науковці наводять цілий ряд визначень як людського капіталу так і інтелектуального зокрема. Багато публікацій присвячено також питанням інвестиційного забезпечення їх становлення та розвитку. Проте залишається неповністю вивченим сам механізм процесу інвестування людського капіталу та основних його етапів.

Завдання дослідження. Мета статті полягає у конкретизації визначення інвестування людського капіталу на основі синтезу основних здобутків зарубіжної та вітчизняної економічної науки. Особлива увага у статті приділяється виділенню основних етапів формування людського капіталу та його інвестиційного забезпечення. Проведення даного дослідження полягає в аналізі людського капіталу як специфічного інвестиційного ресурсу, який має двоїстий характер по відношенню до процесу інвестування та характеризується специфічними властивостями. Саме характеристика даних властивостей та його дослідження у контексті формування ринку інвестиційних ресурсів є головною проблемою даної публікації.

Виклад основного матеріалу. Стан економіки аграрно-промислового комплексу України на етапі переходу до постіндустріального розвитку, потребує системних змін та модернізації. Основою модернізації, на думку В. Афоніної, є залучення інвестицій. На її погляд, даний процес має бути комплексним та системним [4]. Повністю погоджуємось з даним твердженням, так як розвиток лише одного з елементів призведе до дисбалансу та порушить саму систему як таку. Замість очікуваного росту ефективності можна отримати занепад та розналадженість роботи системи.

Науковці запевняють, що розвиток модернізації має носити характер системно-синергетичного підходу. Даний процес має супроводжуватись мультиплікативним ростом, величина якого буде залежати від наявності інвестиційних ресурсів і кваліфікованих кадрів.

На наш погляд, тут слід розглядати кваліфікацію кадрів як елемент інвестиційних ресурсів у вигляді людського капіталу та невід'ємної складової системи, що підлягає модернізації.

Людський капітал, та його елементи зокрема, мають двоїстий характер по відношенню до інвестування. По-перше, елементи людського капіталу є об'єктом вкладення інвестиційних ресурсів (вкладення в здобуття освіти, в охорону здоров'я, підвищення кваліфікації та ін.). По-друге, людський капітал та його складові самі виступають у якості інвестиційного ресурсу при залученні в систему, що модернізується. Тому можна зробити припущення про те, що формування інвестиційного ресурсу у вигляді людського капіталу проходить два етапи:

- становлення та розвиток людського капіталу – носить постійний характер протягом життєдіяльності людини;
- залучення людського капіталу у вигляді інвестиційного ресурсу до створення національного продукту.

Вивченням питання сутності людського капіталу та процесу його інвестування займались науковці з початку сімнадцятого століття, починаючи з класичної школи економії (У. Петті, А. Смітт). У дев'ятнадцятому столітті значний розвиток у дослідженні інвестицій в людський капітал вніс К. Маркс [5]. Хоча економіст прямого визначення людського капіталу не надавав, трактування ним робочого класу повністю підпадає під сучасні визначення. У структурі заробітної плати легко можна визначити інвестиційну складову: «Стоїть робочей сили, як і всякого другого товару, определяється робочим временем, необходимым для производства, а следовательно и воспроизводства этого специфического предмета торговли» [5, с. 181]. Науковець оптимальний розмір заробітної плати визначав як такий, що дасть змогу задовольнити не лише фізіологічні потреби людини, а й соціально-культурний розвиток. Вагомий внесок у продовження розвитку даної теорії заробітної плати зробили Осецький В.Л. та Татомир Л.Л.. На їх думку, використання сучасних нових форм заробітної плати, як складових трудової винагороди працівників у вигляді трудової ренти, інвестиційного доходу, нематеріальних доходів та платежів, запланованих на майбутнє, дасть змогу підвищити мотивацію праці працівників та сприятиме примноженню людського капіталу [7].

З розвитком економічних відносин та переходом до формування інформаційного суспільства, де ключовим фактором виступає інтелект, питання ефективності формування людського капіталу в контексті розвитку ринку інвестиційних ресурсів та визначення ролі людського чинника у формуванні

інформаційного суспільства набуває все більшої актуальності [7].

Велика кількість наукових праць присвячена, зокрема, визначенню сутності поняття людський капітал. Дослідивши різні підходи до трактування даного поняття, ми зупинилися на наступному: «людський капітал – це сформований або розвинений у результаті інвестицій і накопичений людьми (людиною) певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері суспільного виробництва, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів (заробітків) його власників». До даного визначення хотілося б додати, що навички та знання, що набулі та не використовуються за цільовим призначенням є потенційним людським капіталом.

Сучасними науковцями запропоновано безліч визначень та трактувань поняття інвестування в людський капітал. Зокрема, Змієнко М.О. визначає інвестиції в людський капітал як: «...процес вкладання будь-яких видів капіталу з розрахунком на його подальше збільшення, що знайде відображення у підвищенні показників продуктивності праці» [3].

На наш погляд, таке трактування є дещо недосконалим. Насамперед через те, що зводить вкладання в людський капітал лише для досягнення економічного ефекту. Насправді ж, інвестиціями є і ті витрати, основне призначення яких полягає у забезпеченні соціального ефекту – підвищення соціальних гарантій, рівня освіченості та ін.. Наприклад, вкладання коштів сім'ї для здобуття вищої освіти одного з її членів (оплата навчання, проживання, харчування та інші витрати) також є інвестиціями, проте основна мета, що переслідується у даному випадку, це майбутня соціальна адаптованість особи і подальше працевлаштування, а не лише отримання прибутку, чи підвищення продуктивності праці.

Цікавий підхід до трактування інвестицій в людський капітал запропонувала Подра О.П., а саме: «...Під інвестиціями в людський капітал слід розглядати матеріальні та нематеріальні витрати, що сприяють набуттю, примноженню, розвитку та збереженню основних активів - компонентів людського капіталу, тобто необхідних знань, вмінь, навичок, професіоналізму, досвіду, здоров'я, інформаційної мобільності та інноваційності, сприяють зростанню продуктивності праці, ефективному використанню основного капіталу та обумовлюють можливість збільшення особистого доходу, корпоративного прибутку та соціально-економічного розвитку...» [8].

На наш погляд, дане визначення є більш повним та змістовним. Проте, доцільно також зазначити, що механізм інвестування людського капіталу розпочинає діяти уже від самого народження людини. Формування здоров'я та розвиток творчих і розумових здібностей на ранньому етапі розвитку та, відповідно, прививання мотивації і відповідне виховання полегшить в майбутньому процес формування людського капіталу і є запорукою успіху всього процесу вкладання інвестиційних ресурсів.

На думку науковців, сам механізм інвестування має розглядатися як сукупність взаємозалежних та пов'язаних між собою елементів, що утворюють цілісну систему [8].

Системний характер та комплексність залучення інвестиційних ресурсів, в процесі формування людського капіталу зумовлено різноманітністю джерел залучення та направленості на різних етапах здійснення вкладень. На різних етапах формування характер залучень та об'єми необхідних ресурсів різняться. Джерелами залучення можуть виступати як власні так і позичені кошти, а також держані кошти та кошти компанії і організацій (роботодавці).

Системність даного процесу пояснюється наявністю підсистем, що взаємопов'язані та взаємодіють між собою. Від ефективності та результативності однієї залежить ефект від сукупності усіх заходів щодо формування та розвитку людського капіталу шляхом залучення інвестиційних ресурсів на всіх етапах розвитку. Відповідно як і будь-яка система, інвестування в людський капітал може носити як статичний, так і динамічний характер.

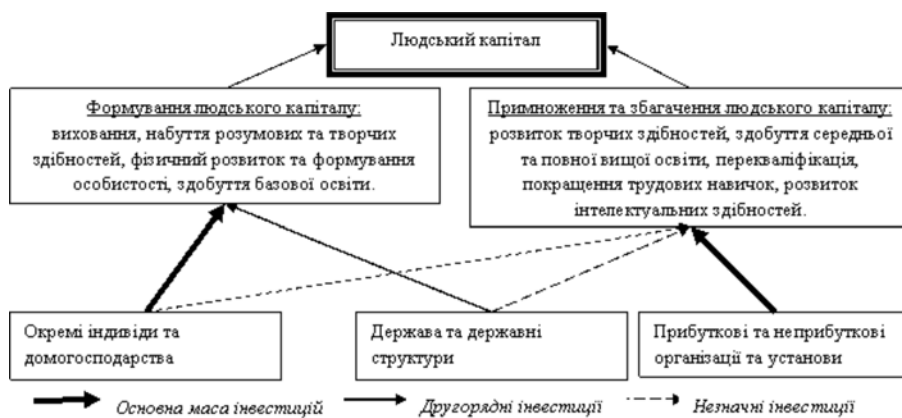
Ознака статичної системи насамперед полягає в тому, що її стан протягом певного періоду часу залишається незмінним [11, с. 611]. Статичність інвестування у людський капітал, насамперед, полягає у забезпеченні соціально-культурного розвитку особистості та збереження і примноження фізичних якостей, які виражаються станом здоров'я. Це державні витрати на фінансування соціально-культурної сфери, сфери охорони здоров'я. Дані витрати мають носити статичний характер, так як це є запорукою успішного розвитку економіки країни на макроекономічному та мікроекономічному рівні.

Динамічність системи інвестування людського капіталу виявляється в тому, що відповідно до етапів його розвитку, сума витрат змінюється у відповідності до зміни джерела інвестування. Особливістю економічної категорії, що носить системний характер є те, що система має таку унікальну особливість як синергічність. Суть даного поняття полягає в тому, що користь окремих елементів у сумі може бути значно нижча ніж та, яку вони можуть принести, взаємодіючи між собою.

Комплексність (від латинського complexus – зв'язок [11, с.271]) процесу вкладання інвестиційних ресурсів у людський капітал полягає в тому, що всі його елементи тісно взаємопов'язані і зміна будь-якого із них, позначається на загальному стані. Наприклад, погіршення здоров'я може призвести до пониження трудової активності людини, а саме погіршення розумової активності, творчих здібностей та ін..

Процес становлення та подальшого використання людського капіталу проходить в два основних етапи:

- формування людського капіталу;
- примноження та збагачення людського капіталу (рис.1).

(складено автором на основі джерел 8, 2)

Рис. 1. Процес становлення та подальшого збагачення людського капіталу

Відповідно до етапу розвитку людського капіталу в процесі його інвестування залучаються різні інвестори. Науковці виділяють таких основних інвесторів людського капіталу як: окремі індивіди, домогосподарства, господарські товариства (корпорації, підприємства, організації), фінансово-кредитні установи, держава, громадські та міжнародні організації [8]. Загалом їх можна поділити на три групи: окремі індивіди та домогосподарства; держава та державні установи; прибуткові та неприбуткові організації та установи.

Регулювання процесу ефективності інвестування людського капіталу на державному рівні має здійснюватися на двох етапах його становлення та подальшого розвитку (див. рис.1.). На етапі формування, це має здійснюватися через систему управління вихованням дітей (контроль за компетентністю персоналу дитсадків та дошкільних закладів, відповідністю їх матеріально-технічним забезпеченням), та контроль за якістю надання освітніх послуг (контроль за психолого-педагогічними якостями педагогів, їх професійними навичками та вмінням донести необхідну інформацію учням), сприянням створенню соціально-культурних закладів, розвитку творчих та інтелектуальних здібностей.

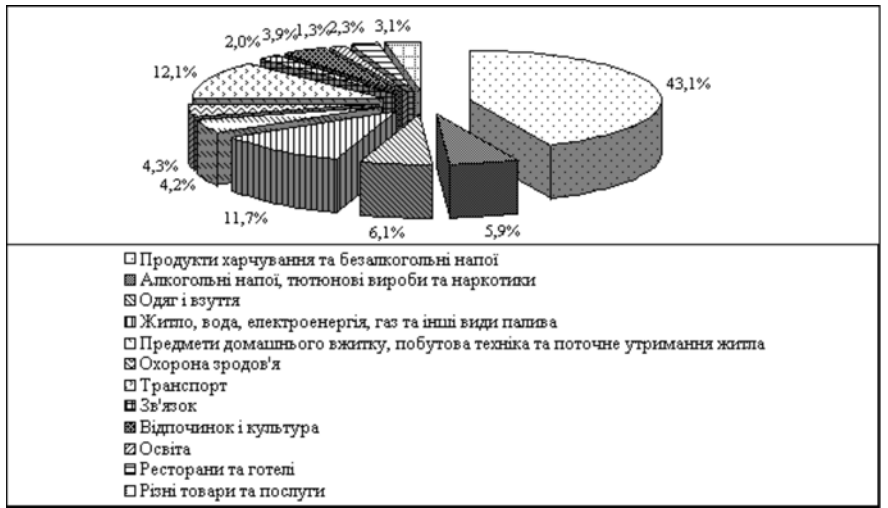

Рис. 2. Структура кінцевих споживчих витрат домашніх господарств за цілями у 2011 році

Одним із основних інвесторів людського капіталу науковці вважають державу. Аналіз ВВП за 3-х кварталів 2011 року свідчить, що у структурі валового внутрішнього продукту випуск освітніх послуг та послуг з охорони здоров'я становить 6,7% від загального обсягу. Структура кінцевих споживчих витрат домашніх господарств за цілями (рис.2), вказує на те, що основні витрати пов'язані із потребами на харчування та безалкогольні напої становлять – 43,1% від загального підсумку, на освіту та охорону здоров'я – 4,3 та 1,3%, на відпочинок та культурні заходи – лише 3,9% від загальних витрат. Тобто можна зробити висновок про недостатність фінансових ресурсів для здійснення інвестицій у розвиток людського капіталу, тому що більшість доходів спрямовуються на задоволення фізіологічних потреб – потреба у їжі, житлі та одязі.

Аналіз кінцевих споживчих витрат сектору загального державного управління за функціями свідчить про перевагу витрат на освіту та охорону здоров'я – 27 та 22,8% відповідно (рис.3).

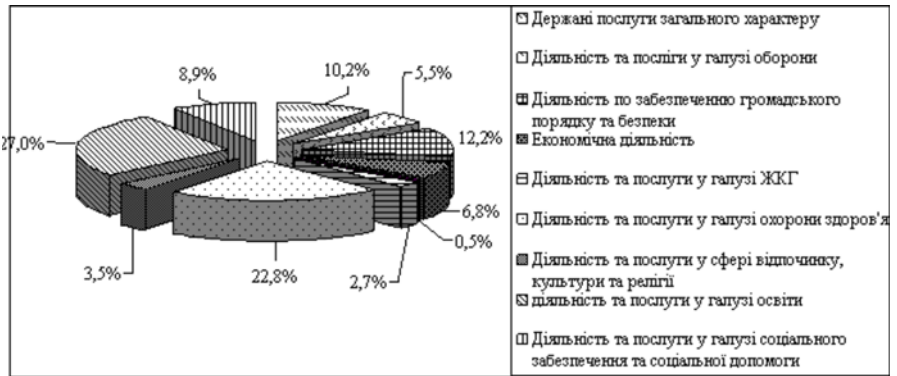

Рис. 3. Структура кінцевих споживчих витрат сектору загального державного управління за функціями у 2011 році

Тобто, державна політика спрямовується на формування ефективного людського капіталу і відповідно підвищення конкурентоспроможності держави загалом.

Крім державного фінансування та за рахунок домашніх господарств, вкладення інвестицій у людський капітал відбувається некомерційними організаціями, що обслуговують домашні господарства. Аналіз структури їх кінцевих споживчих витрат показав, що найбільшу частку займають витрати політичних партій та профспілкових організацій – 38,9%, а також витрати на житлові послуги – 22,1% (рис.4).

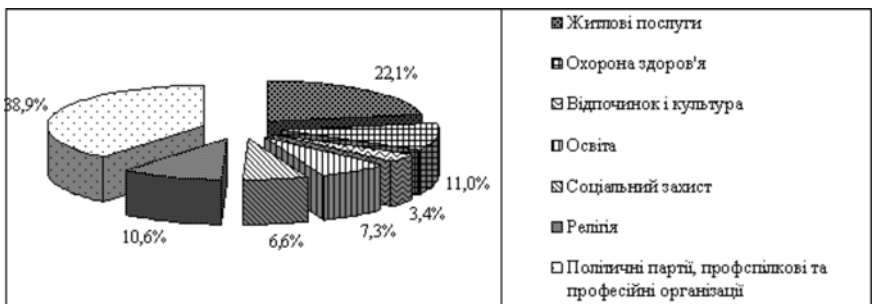

Рис. 4. Структура кінцевих споживчих витрат некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, за цілями у 2011 році

Витрати на освіту та охорону здоров'я становлять 7,3 та 11,1% відповідно. Така ситуація підтверджує припущення, що основними інвесторами формування людського капіталу, а саме інвестування освіти, охорони здоров'я – є домашні господарства та держава. Велику роль відіграють дані інвестори у формуванні людського капіталу – починаючи з народження людини – надання соціальної допомоги з боку держави та виховання з боку домогосподарств протягом всього часу до моменту виходу індивіда на ринок праці: з боку держави – надання освітніх послуг починаючи з базової освіти та продовжуючи фінансування навчання за державним замовленням у середніх і вищих навчальних закладах; з боку окремих індивідів та домашніх господарств – вкладення коштів в освіту, охорону здоров'я, соціально-культурний розвиток особистості.

Деякі науковці найвагомим активом людського капіталу визначають освіту, що можна розглядати не лише як засіб збільшення майбутніх доходів, але і як здатність створювати режим самогенерації або самоінвестування людського капіталу [10]. Це пояснюється тим, що завдяки освіті людина при використанні трудового потенціалу за призначенням примножує не лише матеріальні блага, що потім використовуються для задоволення фізіологічних, соціальних та інших потреб, але й відбувається процес вдосконалення навиків людини, її професійних здібностей та компетенцій.

На етапі примноження та збагачення людського капіталу велике значення має регулювання державою у співпраці із підприємствами та організаціями, попиту та пропозиції на ринку праці, а саме ліцензування і відповідно випуск спеціалістів тих професій, які є необхідними для розвитку економіки країни. Також невід'ємним елементом даного процесу є співпраця підприємств та навчальних закладів з питань виробничої практики студентів та подальшого їх працевлаштування.

Це дасть можливість скоротити безробіття в країні, що викликано невідповідністю пропозиції та попиту на ринку праці, та дасть змогу переступити так званий «підводний камінь» - необхідний стаж роботи в три роки.

Наведені дані підтверджують той факт, що подальше сприяння вкладенню інвестиційних ресурсів в людський капітал є актуальною проблемою для економіки України. Так як на сучасному етапі розвиток людського капіталу та ефективне залучення його у виробничий процес є більшою мірою необхідністю ніж рекомендацією для усунення безробіття та невідповідності між потребою ринку в працівниках необхідної освітньої підготовки та пропозицією.

Висновки. Отже, людський капітал виступаючи в якості виробничого фактору є ключовим та володіє специфічними характеристиками. Насамперед специфіка полягає у тому, що для формування людського капіталу та його подальшого примноження у виробничому процесі необхідні певні витрати - інвестиції.

В ході дослідження було виявлено, що процес формування людського капіталу проходить два етапи:

- формування людського капіталу;
- примноження та збагачення людського капіталу.

Специфіка даних етапів полягає у тому, що на кожному з етапів залучаються різні інвестори, від активності та результативності яких залежить якість сформованого капіталу. Ускладнюється процес формування людського капіталу на основі інвестицій і тим, що він, як і інвестиції, характеризується двоюко - як об'єкт вкладення інвестиційних ресурсів, так і в якості інвестиційного ресурсу в процесі залучення в виробництво національного продукту. При розробці механізму залучення використання інвестиційного ресурсу у формі людського капіталу слід звернути увагу на те, що запорукою ефективного функціонування аграрно-промислового виробництва та економіки загалом є людський фактор без якого неможливий сам процес виробництва і подальше його розширене відтворення.

Література.

1. Афонина В. Роль інвестицій в модернізації сільського господарства / В. Афонина // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2012. - №5. – С. 20-23.
2. Експрес-випуск від 30.12.2011 № 321. – Державна служба статистики України. – 2011. – 9 с.
3. Змієнко М.О. Інвестиції в людський капітал та методи оцінки ефективності їх залучення / М.О. Змієнко //
4. Коденська М.Ю. Методичні підходи до оцінки інноваційного продукту аграрної науки [Текст] / М. Ю. Коденська, Н. М. Перепелиця ; ННЦ "Інститут аграрної економіки" УААН, Інститут овочівництва і баштанництва УААН. - К. : ННЦ "ІАЕ", 2009. - 78 с.
5. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. (Пер. И.И. Скворцова-Степанова.) Т. I. Кн. I. Процесс производства капитала. М., Политиздат, 1978., 907 с.
6. Норкіна Т.П., Скарбун З.О., Тарханова Н.О. Інвестиції в освіту як фактор розвитку людського капіталу / Т. П. Норкіна, З.О. Скарбун, Н.О. Тарханова // Економіка будівництва і міського господарства. – Т.4. - №4. – 2008. – С.211-218.
7. Осецький В.Л., Татомир І.Л. Поступ системи мотивації праці: від матеріалізації до пост матеріалістичних цінностей / В.Л. Осецький, І.Л. Татомир // - 2011. – С.47-57.
8. Подра О.П. Інвестиції в людський капітал як чинник розвитку інформаційного суспільства / О.П. Подра // Економічні науки. Секція «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць. ЛНТУ. – Випуск 7 (28). – Ч. 2. – Луцьк, 2010.
9. Скоп Х.І. Структуризація інтелектуального капіталу / Х.І. Скоп // Вісник ЖДТУ. - №3(57). – 2011. – С. 371 – 379.
10. Степаненко Н.О. Інвестування в людський капітал на сучасному етапі розвитку української економіки / Н.О. Степаненко // БизнесИнформ. - № 11(2). – 2009. – С. 181-183.
11. Философский энциклопедический словарь / Гл. редакция: Л.Ф. Ильчев, П.Н. Федосеев, С.М. Коваленко, В.Г. Панов – М.: сов. Энциклопедия, 1983.– 840с.

References.

1. Afonina V. Rol' investicii v modernizacii sel'skogo khozyaistva / V. Afonina // Mezhdunarodnyi sel'skoxozyaistvennyi zhurnal. – 2012. - №5. – S. 20-23.
2. Ekspres-vipusk vid 30.12.2011 № 321. – Derzhavna sluzhba statistiki Ukraini. – 2011. – 9 s.
3. Zmienko M.O. Investicii v lyuds'kii kapital ta metodi ocinki efektyvnosti ix zaluchennya / M.O. Zmienko //
4. Kodens'ka M.YU. Metodichni pidkhodi do ocinki innovaciinogo produktu agrarnoi nauki [Tekst] / M. YU. Kodens'ka, N. M. Perepelicya ; NNC "Institut agrarnoi ekonomiki" UAAAN, Institut ovochivnictva i bashtannictva UAAAN. - K. : NNC "IAE", 2009. - 78 s.
5. Marks K. Kapital. Kritika politicheskoi ekonomii. (Per. I.I. Skvorcova-Stepanova.) T. I. Kn. I. Proces proizvodstva kapitala. M., Politizdat, 1978., 907 s.
6. Norkina T.P., Skarbun Z.O., Tarhanova N.O. Investicii v osvitu yak faktor rozvutku lyuds'kogo kapitalu / T. P. Norkina, Z.O. Skarbun, N.O. Tarhanova // Ekonomika budivnictva i mis'kogo gospodarstva. – T.4. - №4. – 2008. – S.211-218.
7. Osec'kii V.L., Tatomir I.L. Postup sistemi motivacii prac'i: vid materializacii do post materialistichnix cinnostei / V.L. Osec'kii, I.L. Tatomir // - 2011. – S.47-57.
8. Podra O.P. Investicii v lyuds'kii kapital yak chinnik rozvutku informacijnogo suspil'stva / O.P. Podra // Ekonomichni nauki. Sekciya «Ekonomiczna teoriya ta ekonomichna istoriya». Zbirnik naukovix prac'. LNTU. – Vipusk 7 (28). – CH. 2. – Luc'k, 2010.
9. Skop X.I. Strukturizaciya intelektual'nogo kapitalu / X.I. Skop // Visnik ZHDTU. - №3(57). – 2011. – S. 371 – 379.
10. Stepanenko N.O. Investuvannya v lyuds'kii kapital na suchasnomu etapi rozvutku ukrains'koi ekonomiki / N.O. Stepanenko // BiznesInform. - № 11(2). – 2009. – S. 181-183.
11. Filosofskii enciklopedicheskii slovar' / Gl. redakciya: L.F. Il'chev, P.N. Fedoseev, S.M. Kovalenko, V.G. Panov – M.: sov. Enciklopediya, 1983.– 840s.

Стаття надійшла до редакції 29.05.2013 р.

ТОВ "ДКС Центр"